

Xusan Alijonov

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"Ovoz rejissyorligi va operatorlik mahorati" kafedrası
o'qituvchisi, mustaqil tadqiqotchi
E-mail: xusan404aliyev@gmail.com*

ZAMONAVIY HIND VA O'ZBEK HAMKORLIK KINOLARIDA ESTETIKA VA BADIY EVOLYUTSIYA

Annotatsiya. Maqola zamonaviy hind va o'zbek hamkorlik kinolarida estetika va badiiy evolyutsiyaning shakllanish jarayonini tahlil qiladi hamda ikki kino maktabi o'rtasidagi stilistik o'zaro ta'sirni ilmiy asosda tadqiq etadi. Tadqiqotda transmilliy kino loyihalarida obraz qurilishi, vizual poetika, rang-korreksiya, kamera plastika va dramaturgik yondashuvlarning transformatsiyasi aniqlanib, ular zamonaviy kinematografiyaning estetik me'yorlari bilan qiyoslanadi.

Kalit so'zlar: hamkorlik kinematografiyasi, transmilliy estetika, badiiy evolyutsiya, vizual poetika, operatorlik texnikasi, rejissyorlik konsepsiyasi, kino tilining transformatsiyasi, madaniy dialog, kinematografik sintez, zamonaviy kino tendensiyalari.

AESTHETIC AND ARTISTIC EVOLUTION IN CONTEMPORARY INDIAN-UZBEK CO-PRODUCTION FILMS

Abstract. This article analyzes the process of formation of aesthetics and artistic evolution in contemporary Indian-Uzbek co-production films and scientifically examines the stylistic interaction between the two cinematic schools. The study identifies transformations in character construction, visual poetics, color grading, camera movement, and dramaturgical approaches within transnational film projects, and compares them with the aesthetic norms of modern cinematography.

Keywords: co-production cinematography, transnational aesthetics, artistic evolution, visual poetics, cinematography techniques, directing concept,

transformation of film language, cultural dialogue, cinematic synthesis, contemporary film trends.

Hind va o'zbek kinolari o'rtasidagi hamkorlik jarayonlari XX asr oxiridan boshlab izchil shakllangan bo'lib, bu jarayon madaniy aloqalar, tarixiy zamin va ikki xalq o'rtasidagi badiiy yaqinlik bilan mustahkamlanadi. Zamonaviy davrda mazkur hamkorlik filmlarida yangi estetik yondashuvlar, o'zaro g'oyalashuv va vizual tajriba almashinuvi kuchayib, milliy kino maktablarining uslubiy o'zgarishlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar, montaj ritmining yangilanishi, kamera plastikasining o'zgarishi va sahna qurilishidagi modernizatsiya hamkorlik kino loyihalarini alohida ilmiy tahlil obyekti sifatida ko'rsatadi.

Maqolada zamonaviy kino estetikasining badiiy evolyutsiyadagi o'rni, operatorlik va rejissyorlik yondashuvlarining ilmiy talqini hamda vizual poetikaning yangi kombinatsiyalari tizimli ravishda o'rganiladi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda o'zbek-hind hamkorlik kinolari ilk bor kompleks tarzda tarixiy asos, estetik transformatsiya va vizual tilning konseptual o'zgarishlari nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Shu bilan birga, maqola zamonaviy hamkorlik filmlarining badiiy modellarini aniqlash, ularning madaniy kodlar sintezi va kino tilining global kontekstga moslashuv jarayonlarini yoritish vazifalarini belgilaydi.

Ushbu tadqiqot zamonaviy hind va o'zbek hamkorlik kinolarining estetik va badiiy evolyutsiyasini tahlil qilishda bir nechta ilmiy yondashuvlarning integrativ qo'llanishiga asoslanadi. Avvalo, komparativ metod orqali ikki milliy kino maktabi hamda ular yaratgan hamkorlik filmlari o'zaro taqqoslanib, ularning umumiy va farqli badiiy tamoyillari aniqlanadi. Semio-estetik tahlil esa vizual kodlar, ranglar tizimi, yorug'lik yechimlari, mizansahna va ekran metaforalarining ma'no qatlamlarini ochish imkonini beradi.

Zamonaviy hind-o'zbek hamkorlik kinolari o'zaro madaniy almashinuv, uslubiy uyg'unlik va transmilliy estetik qarashlar bilan ajralib turadi. Ushbu filmlarda hind kinosining emotsional ifoda kuchi hamda o'zbek kinematografiyasining realistlik va lirik tasvir tamoyillari sintezlanib, yangi badiiy model shakllanadi. Operatorlik va rejissyorlik poetikasida dinamik kamera harakati, ranglarning dramaturgik qo'llanilishi, keng planlarda kompozitsion uyg'unlik, syujetni his-tuyg'u orqali yetkazishga qaratilgan yo'nalishlar ustuvor bo'lib bormoqda. Vizual estetika esa badiiy evolyutsiyaning asosiy ko'rsatkichi sifatida emotsional tasvir, metaforik mizansahna, yorug'lik drammatizmi va ekran poetikasining zamonaviy talqinini yoritadi. Shu tariqa, ikki kino maktabining ijodiy integratsiyasi tasvir texnologiyasi va badiiy uslubda sezilarli yangilanishlarni taqdim etadi.

“Sanju” filmi biografik drama sifatida nafaqat Sanjay Duttning hayotiy voqealarini qayta hikoya qiladi, balki Hindiston kino industriyasi, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy stereotiplarga munosabat kabi murakkab madaniy jarayonlar bilan ham o'zaro bog'liq holda talqin etadi. Film dramaturgiyasi chiziqli emas, balki epizodik retrospektiv montajga asoslanadi, bu esa qahramonning ruhiy bosqichlarini oshkoralik, qulash, ichki kurash va ruhiy tiklanish uzviy ravishda ochib berish imkonini yaratadi. Dramatik ziddiyatlar asosan ikki qutb “real shaxsiyat” va “ommaviy obraz” o'rtasidagi tafovut orqali kuchaytiriladi. Shu tariqa film biografik janrning an'anaviy xronologik talqinidan chekinib, shaxsning psixologik portreti va uning ijtimoiy-siyosiy kontekstdagi pozitsiyasini

ko'rsatishga xizmat qiladi. Natijada "Sanju" individual tragediya, ijtimoiy bosim va ommaviy madaniyatning shaxsni shakllantirish mexanizmlarini bir vaqtning o'zida yorituvchi murakkab dramatik konstruksiyaga aylanadi.

Film kadrlaridan lavhalar

Film operatori Ravi Varmanning vizual yondashuvi syujetning biografik tabiatiga mos tarzda realizm–stilizatsiya dualizmi asosida qurilgan. Kamera harakatlari ko'pincha psixologik motivatsiyaga bo'ysunadi: qo'l kamerasi bilan olingan bo'limlar qahramonning ichki beqarorligini, dinamik treking kadrlari esa uning hayotidagi keskin burilish nuqtalarini aks ettiradi. Vizual narrativning asosiy konsepti "voqeani emas, holatni ko'rsatish", ya'ni dramatismni kadrning ichki ritmi, rakurs, yaqin planlar va semantik markazlashuv orqali berishdir. Shu bois film bir tomondan hujjatli estetika elementlarini eslatadi, ikkinchi tomondan esa badiiy tasvirning yuqori darajada stilizatsiyalangan qatlamlari orqali qahramonning subyektiv dunyosini maksimal darajada ifodalaydi. Operatorlik plastikasining bu sintezi narrativning emotsional og'irlik markazini shakllantiradi va tomoshabinning qahramon bilan bevosita identifikatsiya jarayonini kuchaytiradi. Filmning rang tizimi ham dramaturgik ritmga mos tarzda o'zgarib boradi: qahramonning beparvo yoshlik davrlari iliq, yuqori to'yingan palitralarda berilgan bo'lsa, narkotik krizis, sud jarayonlari va jamiyat tanqidi ko'rsatilgan bo'limlarda sovuq ranglar, past kontrast va noaniq soyalar ustuvorlik qiladi. Yorug'lik dizayni psixologik ma'no yuklovchi vosita sifatida ishlatiladi qattiq yon yorug'lik (hard-light) qahramonning

ichki ziddiyatlarini, diffuz yumshoq yorug'lik esa uning ruhiy poklanish bosqichlarini emotsional jihatdan mustahkamlaydi. Kadr plastikasida esa kompozitsiyaning markazdan surilishi

Film kadrlaridan lavhalar

(decentering), tor makonlar, vizual bosim elementlari qahramonning ijtimoiy va ruhiy bosim ostida qolgan davrlarini ifoda etadi. Yakunda rang, yorug'lik va plastika uyg'unligi filmning umumiy poetikasida "inson ruhiyatidagi murakkablik" mavzusini nafaqat dramatik, balki vizual darajada ta'kidlaydi.

"Sanju"ning dramatik yakunida tomoshabin insonning ruhiy poklanishi, shaxsiy mas'uliyat va hayotning og'ir tanlovlari haqida o'yga toldiriladi. Bu yerda kino biografik-realist uslub orqali insonning ichki kurashini aks ettiradi. Shundan so'ng

"Cheksiz quvonch" kabi yengil komedik sarguzasht filmga o'tish tomoshabinda katarsisdan keyingi emotsional yumshash, dramatik zo'riqishni yechish imkonini yaratadi. Bir film inson ruhiyatidagi og'ir qatlamlarni ochsa,

ikkinchi film voqeaviy yengillik, kulgi orqali rehabilitatsiya mexanizmini ishga soladi. Shu tarzda perekhod san'atning ikki qarama-qarshi, ammo bir-birini to'ldiruvchi funksiyasini ko'rsatadi:

- biri – haqiqatni anglash va ichki poklanish;
- ikkinchisi – hayotni kulgi bilan qabul qilish.

Bu o'tish tomoshabinda "inson hayoti fojia va quvonch orasidagi muvozanatdir" degan g'oyani uyg'otadi. "Cheksiz quvonch" (Hoichoi Unlimited, 2018) komediya janriga mansub bo'lsa-da, filmning dramatik motivlari ham syujetning ichki tuzilmasida muhim o'rin egallaydi. Asarda kundalik hayotdagi ijtimoiy-psixologik bosimlar, erkaklik stereotiplari, oilaviy mas'uliyat va shaxsiy istaklar to'qnashuvi kulgili vaziyatlar orqali badiiylashtiriladi.

Komedik sarguzashtlar fonida qahramonlarning o'zini oqlashga urinishi, yolg'on va tasodiflar orqali yuzaga kelgan murakkab holatlar dramatik ziddiyatni kuchaytiradi. Natijada film nafaqat yengil kulgi, balki insoniy munosabatlardagi nozik ijtimoiy signallarni ham aks ettiradi. Filmning vizual poetikasida yorqin rang palitrasi, dinamik mizansahna va tez ritmli kamera harakati ustunlik qiladi. Komedik janrga mos ravishda sahnalar keng yoritilgan, ranglar palitrasi esa ekspressiv kayfiyat yaratishga qaratilgan. Montajning keskin ritmi, epizodlar orasidagi tez almashinuvlar, vizual gags va sahna kompozitsiyasidagi ortiqcha plastik ifodalar komediyaning vizual dramatzimini kuchaytiradi.

Mizansahnada esa ko'pincha ortiqchalik, ko'p qatlamli sahna joylashuvi, qahramonlarning harakat orqali xarakter ochilishi kabi usullar qo'llanib, umumiy poetik muhitga teatrona grotesk ohangini beradi.

Film Hindiston va Bangladesh o'rtasidagi kinematografik hamkorlik mahsuli sifatida shakllangan bo'lib, ishlab chiqarish jarayonida ikki maktabning vizual, dramaturgik va musiqiy yondashuvlari uyg'unlashgan. Rejissyor Aniket Chattopadhyay hind komediya an'analari tezkor ritm, sarguzasht, slapstick elementlarini o'z ichiga olgan, bengal kinosining yumor va ijtimoiy kulgi tamoyillarini birlashtiradi. Operatorlikda esa rang-barang kadrlash, kadr ichida ko'p harakat va keng planli dinamik mizansahna orqali transmilliy ko'rish estetikasini yaratadi. Shu tariqa hamkorlik ijodkorlari filmga nafaqat bozor kino modeli xos yengillik, balki madaniyati ikki maktabning sintezidan kelib chiqqan badiiy o'ziga xoslik bag'ishlaydi.

“Sanju” filmida operatorlik va rejissyorlik uslubi biografik dramatismga xizmat qilib, kamera harakatlari ko'proq psixologik portret yaratishga qaratilgan: yaqin planlar, statik rakurslar va tabiiy yorug'lik orqali qahramon ruhiy holati chuqurlashtiriladi. Aksincha, “Cheksiz quvonch” filmida operatorlik yechimlari dinamik, ko'p kamerali, harakatga yo'naltirilgan bo'lib, komedik vaziyatning ritmini tezlashtiradigan panoramalar, keng rakurslar va yorqin koloristik palitra ustuvorlik qiladi. Rejissyorlik yondashuvi ham farqlanadi: Rajkumar Hirani “Sanju”da voqeani vaqt oralig'ida uzluksiz dramaturgiya bilan bog'lab, real faktlar va hissiy intensivitetni uyg'unlashtirsa, Aniket Chattopadhyayning komedik rejissyorligi voqeani g'ayrioddiy tasodiflar, ortiqcha giperbolalar va slapstick dinamika asosida quradi. Bu farqlar vizual poetika jihatidan biri psixologik realizm, ikkinchisi komedik sarguzasht estetikasini taklif etishini ko'rsatadi.

“Sanju” filmida vizual poetika elementlari rangning yengil pasaytirilgan gammasi, sokin montaj ritmi va dramatik kompozitsiya kadr ichidagi ma'naviy iztirob, aybsizlikni isbotlash va ota-bola munosabatlari kabi mavzularni badiiy kuchaytiradi. “Cheksiz quvonch” filmida esa vizual poetika kulgi yaratish

mexanizmlariga yo'naltirilgan: yorqin ranglar, tezkor montaj, karikaturaga yaqin ifodalar va makonning teatrona ishlatilishi komediyaning grotesk tabiatini mustahkamlaydi. Shu tariqa ikki film milliy kino maktablari G'arb ta'siridagi hind biografik-drama an'analari va Bengal komediya maktabi o'rtasidagi estetik integratsiyani namoyish qiladi: biri dramatik realizm evolyutsiyasiga hissa qo'sha olsa, ikkinchisi zamonaviy komedik kinematografiyaning ritmik va jozibali modelini taklif qiladi. Integratsiya nuqtai nazaridan bu ikki film turli madaniy ko'lamlarga mansub bo'lsa ham, ikkida ham emotsional tajribani shakllantirish va tomoshabinni o'ziga tortish bo'yicha umumiy kommunikativ maqsad mavjud biri yurakni og'ritib tozalash, ikkinchisi kulgi orqali yengillik baxsh etish.

Zamonaviy hind-o'zbek hamkorlik filmlarida badiiy va vizual evolyutsiya jarayoni ikki milliy kinematografiyaning tajribasi, estetik qarashlari va texnologik imkoniyatlarining uyg'unlashuvi asosida shakllanmoqda. Xususan, rang yechimlari kadr plastikasining dinamik o'zgarishi, mizanssena qurilishidagi multifunksional yondashuv va kamera harakatining dramatik vazifasi har ikki maktabga xos tasviriy ifodaning yangi qatlamlarini yuzaga keltirmoqda. Hind kinosiga xos yorqin kolorit, musiqiy ritmga moslangan kamera dinamikasi o'zbek kinosidagi lirik-psixologik tasvir talqini bilan qo'shib, syujetning emotsional talqinini kuchaytiradi. Natijada badiiy yaxlitlik, milliylik va zamonaviylik uyg'unligiga asoslangan vizual konsepsiya shakllanmoqda. Ushbu hamkorlik asosida yaratilgan filmlarda rang, yorug'lik, mizanssena va kamera harakati tizimli ilmiy tahlil qilinishi tasvirning semantik yukini, obrazlararo muloqot va dramatik rivojlanish mexanizmlarini chuqur anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Madhava M. *Ideology of the Hindi Film a historical construction*. – New Delhi: First published, 1998. – 253 p.
2. Dwyer R. *Bollywood's India: Hindi cinema as a guide to modern India*. – London: Reaktion books, 2014. – 296 p.
3. Mishra V. *Bollywood Cinema: Temples of desire*. – London: Psychology press. – 320 p.
4. Adams P. *Visionary Film: The American Avant-Garde, 1943-200*. – New York: Oxford university press, 2002. – 446 p.
5. Bordwell D. *Narration in the Fiction Film*. – New York: The University of Wisconsin press, 1985. – 359 p.
6. Lotman J. *Semiotics of Cinema*. – New York: University of Michigan, 1981. – 106 p.
7. Mulvey L. *Visual Pleasure and Narrative Cinema*. – New York: Oxford university press, 1975. – 816 p.
8. Базен А. *Что такое кино? Сборник статей*. – Москва: Искусство, 1972. – 382 с.
9. Эйзенштейн С. *Избранные произведения. В 6-и томах*. – Москва: Искусство, 1964–1971. – 700 с.
10. Балаш Б. *Кино: Становление и сущность нового искусства. Пер.с нем.* – Москва: Прогресс, 1968. – 328 с.